
Милен Михов / Milen Mihov

МИТОВЕТЕ В СЪВРЕМЕННАТА МАКЕДОНСКА
ИСТОРИОГРАФИЯ (1991–2011 г.)

Myths in Modern Macedonian Historiography
(1991–2011)

The rise and development of Macedonian historiography pass simultaneously with the state educational processes in Vardar Macedonia after the end of World War II and they are an essential element of the policy of the Communist power for the establishment of the new “state” and “nation” within Federal Yugoslavia. The aim of the present text is to describe the incredible role of myths in modern Macedonian historiography. It should be noted that during the mentioned period nationalism is crucial for Macedonian historiography and this determines the dominant myths in the idea of the past of Macedonia and the Macedonians. In modern Macedonian historiography there are both historical myths, created during the passed decades, and new myths born for the needs of the new political reality. In the wealth of the Macedonian mythology most clearly stands out the myth of the direct historical, cultural and ethnical continuity of the Macedonian nation of Ancient Macedonia up to nowadays.

Key words: Macedonian nation, Antiquity, communistic opposition, Yugoslavia, Macedonia, Bulgarian history.

Възникването и утвърждаването на македонската историография протича едновременно с държавнообразователните процеси във Вардарска Македония след края на Втората световна война и представлява съществен елемент от политиката на комунистическата власт за изграждане на новата “държава” и “нация” в рамките на федерална Югославия. В този смисъл историографията е призвана да конструира “националното минало”, утвърждавайки съзнанието за обособеност, и заедно с езика, литературата и църквата ляга в основата на македонския национализъм¹. В определена степен може да се приеме твърдението на Б. Лори, че националното утвърждаване в македонския случай твърде несполучливо повтаря “националните процеси, които неговите съседи изживяват през XIX век”². Отнесено към македонската историография сравнението отразява нейния имитативен характер, повтарящ моделите на балканските историографски школи от предходните векове.

В настоящия текст си поставяме за цел да очертаем изключителната роля на митовете в съвременната македонска историография, за което е необходимо да направим няколко уточнения. На първо място трябва да определим, че под македонска историография разбираме кодифицираната представа за историята на “Македония и македонския народ”, материализирана в историческата книжнина на Бивша югославска република Македония (БЮРМ) в периода след Втората световна война. Нейният основен предмет е историческото битие на възприемания като единен и непроменен във времето, от древността до наши дни, македонски народ. Хронологическите граници на темата започват с дълбоките обществени промени, предизвикани от разпадането на Югославия, и достигат до наши дни. Необходимо е да отбележим, че поддържането в обществото на устойчиви и създаването на нови митове е в пряка връзка с развитието на македонската историография, която и в новите условия запазва своята неразривна връзка с властта и държавата.

В началото на деветдесетте години на миналия век могат да се открият две тенденции в македонската историография. Обособяването на тези тенденции е пряко свързано с политическите промени, довели до разпадането на Югославия. Те предлагат по своеобразен начин различен исторически отговор на драматичния въпрос за бъдещето на Вардарска Македония след края на федерацията.

Първата се откроява непосредствено след смъртта на Тито в началото на осемдесетте години и проучва историята на федерализма в македонското движение от края на XIX и първата половина на XX век. Публикуват се изследвания, документи и материали, които трябва да докажат дълбоките корени на стремежа за общо съжителство заедно с останалите югославски народи³. Федералистките идеи се разглеждат като най-демократични и изразяващи прогресивните интереси на македонското общество. Засилената историографска активност през този период служи като аргументация на следваната от македонските комунисти политика за запазване на югославското единство.

Второто направление разработва засилена темата за македонската нация. Възраждането на проблема за нацията в македонската историография през последното десетилетие на XX век е предизвикано от политическите и социални проблеми в младата република и нейното неуредено международно положение⁴. В разработването на проблема за нацията се търсят обществени послания за запазване на териториалното единството и националния характер на държавата, което има конкретни политически послания в динамично променящата се социална и етническа картина. За разлика от марксистическите интерпретации на нацията от средата на миналия век, сега акцентът е в историческата приемственост, основана върху териториална цялост и етническа хомогенност.

Обществените промени предизвикват остър дебат за ролята на историческата наука. Зародилата се дискусия в средата на 90-те години е първата,

макар и плаха стъпка към нормализацията на историографията и нейното освобождение от политическата опека. Македонският дискурс за историографията не намира своето позитивно развитие и неговата същност е приглушена от аргументите на политическата целесъобразност, за която военният конфликт с албанските сепаратисти през 2001 г. създава благоприятна среда. В започналата, но неразвита дискуссия ясно се разграничават два различни подхода, от една страна са привържениците на “обновлението” чрез запълване на белите петна в историята, а от друга – реформаторите, настояващи за преоценка на съществени елементи от македонската историография.

Националистическата аргументация е в основата на историографския дебат между историците-консерватори и реформаторите-националисти, ратуващи за преосмисляне на македонската история след разпадането на Югославия. Въпреки историографските различия, общото между двете течения е тяхната националистическа изходна точка. Тезата, че интересите на държавата, народа и нацията изискват обновяване на изследванията и разкриване на обективната истина от македонската история, е аргумент на реформаторите срещу привържениците на постюгославското статукво в науката. За тях, това се налага от “актуалната политическа обстановка”, която изисква “интерпретирането на историческите процеси и документи от македонски, национални и държавни интереси и цели, а не както до сега – от югославските позиции на управляващия комунистически модел”, защото единствено разкриването на историческата истина от историческата наука е главното средство да се гарантират “истинските интереси на един народ, нация и държава”⁵.

Национализмът, който е фундаментален за македонската историография, се превръща през разглеждания период в доминираща политическа идеология. Самото конституиране на БЮРМ става върху основополагащата идея за националната държава, призвана да играе роля на Пиемонт за всички македонци. В приетата през 1991 г. Декларация за независимостта на Република Македония се подчертава грижата на Скопие за всички македонци, живеещи в съседните държави. В чл. 5 от декларацията се казва: “Изхождайки от конституционно определената грижа за положението и правата на частите от македонския народ, които като национално малцинство живеят в съседните страни, Република Македония ще продължи да води политика, която ще се опира на международните норми и чиято основна цел и същност е признаването и спазването на основните човешки права и свободи, а в тия рамки и на свободите и правата на Македонците, които като национални малцинства живеят в съседните страни”. Тази политика ще се основава на мирни и демократични средства в духа на европейските и цивилизационни стандарти⁶.

Националната формула на държавата е конституционно закрепена. В преамбюла на приетата на 17 ноември 1991 г. Конституция на Република Македония държавата се “конституира като национална държава на македонския

народ, в която се гарантират напълно гражданското равнопоставяне и трайното съжителство на македонския народ с албанците, турците, власите, ромите и другите националности”. Според текста източникът на националния суверенитет са “историческото културно, духовно и държавно наследство на македонския народ”, борбата му за национално и социално освобождение, държавно-правните традиции на Крушовската република и историческите решения на Антифашисткото събрание за народно освобождение на Македония (АСНОМ) през 1944 г. В чл. 49 от Конституцията е определено и задължението на “републиката да се грижи за положението и правата на представителите на македонския народ в съседните държави и за изселниците от Македония, да се подпомага техния културен напредък и да се развиват връзките с тях”.

Очевидната националистическа характеристика на приведените текстове поражда обяснимата съпротива на вътрешни и международни фактори, което довежда до първата и втората поправка на Конституцията от 6 януари 1992 г., засягащи съдържанието на чл. 49 и поправките от ноември 2001 г., които изменят преамбюла, дефиниращ Република Македония като държава на “македонския народ както и на гражданите, които живеят в нейните граници, и които са част от албанския народ, турския народ, влашкия народ, сръбския народ, ромския народ, бошняшкия народ и др.”⁷

Утвърждаване на БЮРМ като национална държава поражда политически необходимата ревизия на наследената историографската парадигма. Гласък за новото преосмисляне на историята дава лидерът на опозиционната партия ВМРО-ДПМНЕ Люпчо Георгиевски, който открито скъсва с възприетите историографски схеми. Под егидата на ръководената от него партия през 1993 г. е издадена юбилейна книга по повод 100 години от основаването на ВМРО, чиито автори са професионални историци, включително и от Института за национална история в Скопие⁸. В нея се предявяват претенции към историческото наследство на легендарната българска организация, съществувала от края на XIX до средата на XX век. Новият “прочит” на историята трябва да представи събитията от 1991 г. като историческа промяна в духа и заветите на революционните дейци и да игнорира “асномската”⁹ теза за втория Илинден от 1944 г.¹⁰

Две години по-късно Л. Георгиевски публикува няколко статии в сп. “Пулс”, представляващи тотална критика на официалната македонска историография¹¹. Главните обвинения са насочени срещу сърцевината на старата македонска историография, представяща комунистическата партия като единствен носител на македонската държавна идея. Политическите измерения на подобен прочит на македонската история имат за цел да представят опозиционните националисти като продължители на историческите завети на революционното движение срещу Османската империя. Неосъщественото македонско обединение се използва като политическо средство срещу бившите комунисти и има ясно изразена антиюгославска и антисръбска насоченост.

Национализмът на македонската историография е източник на един от най-устойчивите митове – митът за целостта и неделимостта между територията и народа, между “Македония и македонците”. Народът или нацията се възприемат като историческа константа, като единен исторически субект, пътуващ през пространството на историческото време от древността до наши дни¹². Историята е дело на народа-творец и събитията са функция от способностите или грешките му да решава проблеми, преодолява препятствия и да претворява историческия прогрес.

Изключително показателна за подобно разбиране е книгата на Ив. Катаржиев “Съседите на Македония”, първата част, на която е озаглавена “Историческото изкуство на македонския народ”¹³. В увода авторът изразява своята основна теза, че това “изкуство” е гаранция за избягването на съвременните етнически конфликти в страната, изграждането на добросъседски отношения със съседите, европеизацията на Балканите и причисляването към евроатлантическите структури. Проследявайки съществуването на Македония като съставна част на Югославия и в годините на нейния разпад, авторът достига до необосновано оптимистичното заключение:

“... не трябва да се забравя, че македонският народ никога не е бил в подобна ситуация, от тази в която е сега. Има своя държава, култура, наука, развита кадрова база във всички области, широка международна поддръжка, самостоятелна държава, която е международно еманципирана с активната поддръжка на САЩ, Германия, Англия, Франция и т. н. От македонския народ, от неговото чувство за отговорност, самоконтрол, икономическа стабилизация и демократично развие, добри и развити отношения с всички съседи ще зависи неговото бъдеще. От него, от неговите политици зависи дали македонската земя повторно ще стане арена на шовинистични пропаганди на съседните държави, или държава, която със своята политика носи мир и просперитет на Балканите”¹⁴.

Актуализацията на историята е прагматично мотивирана. Връзката между миналото, настоящето и “светлото бъдеще” е свързана с митичната представа за “македонския народ” като самообучаваща се и самоусъвършенстваща се константа. Представата за народа-творец довежда до проектирането на бъдещето като функция на съзнателно и последователно творчество на един митологизиран фактор. Бъдещето става част от миналото, пречупено през призмата на настоящето на македонския народ.

Политическите послания на изданието не остават скрити за просветения читател. Публикуването на книгата на бившия член на висшето югославско комунистическо ръководство, направил научна и политическа кариера благодарение на своя произход от Пиринска Македония, в навечерието на парламентарните избори през 1998 г. има характер на откровена политическа пропаганда. Позоваването на историческото “изкуство” на “македонския народ” има за цел

утвърждаване на представата за бившите комунисти, упражнявали монополна власт в Югославска Македония в продължаване на половин век, като носители на “държавната” и “национална” традиция. Политическите опоненти на комунистите в лицето на най-силната опозиционна партия ВМРО – ДПМНЕ са заклеймени като носители на разкол, заплашващ националното единство и възраждащ “шовинистичните” пропаганди.

Трябва да отбележим, че в македонската историография терминът “македонски народ”, който по дефиниция е етнонационална категория, има двойна употреба. От една страна той се проектира в границите на съществуващата държава, а в друга, много по-застъпена и широко експлоатирана в преобладаващите изследвания, като културна и историческа общност, населяваща трите дяла на Македония в техните географски граници Вардарска, Егейска и Пиринска Македония.

Официалното издание на “История на македонския народ” в шест тома, отново следва утвърдената митологема за един народ, преживял една история в общо пространството. Отделните глави, които разглеждат историята на останалите извън БЮРМ части, са озаглавени “Егейския дял на Македония” и “Пиринския дял на Македония”¹⁵. Географската определеност на отделните части всъщност потвърждава неделимостта и етническата същност на територията.

Потвърждение на националистическия мит за неделимостта на народа и територията е и първата македонска енциклопедия, издадена през 2009 г. от Македонската академия на науките и уметностите (МАНУ). В том втори Македония е определена като “етно-историческа и географска област в централната част на Балканския полуостров”, което представлява концентриран израз на разбирането за общността между народ, история и пространство¹⁶.

Митът за историческата неделимост между “Македония и македонците” подхранва една илюзорна представа за неизбежния и “справедлив” исторически ревизионизъм, водещ към обединението на разпокъсана Македония. Скритата проекция на бъдеща “Обединена Македония” може да се открие в много издания. От многото примери може да се посочи отново Македонската енциклопедия. Заслужават внимание заглавията на няколко статии, които разглеждат „административно-териториална подялба на Вардарския дял на Македония под властта на Сърбия, България и КСХС (1912–1915; 1915–1918; 1919–април 1941)”; „административно-териториална подялба на Пиринския дял на Македония под властта на България”от 1912 г. до наши дни”. В тази борба за постигане на мита “Обединена Македония” главният враг е България. На тази тема са посветени статиите „Български кланета (1915 г.)”; „Българските окупации в Македония (1912–1913, 1915–1918, 1941–1944)” и др.¹⁷

Заслужава внимание написаното в енциклопедията за Пиринска Македония, която след Първата световна война остава в пределите на българското

царство. От множеството примери за неприкрит ревизионизъм, основан на опитите да се докаже наличието на македонско национално малцинство в България, внимание заслужава статията „Македонско национално малцинство в Република България”. Според текста въображаемото македонско малцинство е определено като „домородно македонско население с локална етническа култура, съставен дял на македонската”, което в началото на XX век е включено в границите на България. Според Ньойския договор, който предвижда размяна на население между България и Гърция, в Пиринско се заселват бежанци от Егейска Македония, а се изселва македонско помашко население в Турция. Резултатът е, че 40% от населението в Пиринско са на практика бежанци от Егейска Македония. Според авторите и издателите на енциклопедията, днес в Република България не се гарантират правата на това население, „което е маргинализирано в сферата на икономиката, публичната администрация, образованието,... в политическия и обществен живот, в медиите.”¹⁸

Преди десетина години добрият познавач на проблемите в БЮРМ Щефан Тръобст публикува статия, в която предполагаше развитието на нова линия в македонската историография¹⁹. Авторът виждаше като основен фактор за тази промяна политиката на най-силната реформаторска партия ВМРО-ДПМНЕ. Авторът намираше основания за направените предположения, както в появилите се исторически издания, така и в публичните прояви с участието на видни представители на ВМРО-ДПМНЕ, посветени на заклеяването до тогава ВМРО – историческа организация на македонските българи от края на XIX и първата половина на XX век. Днес можем да констатираме, че очакванията на уважавания немски учен за политически мотивирана еволюция на македонската историография се сбъднаха. За съжаление посоката и обхвата на тази промяна се оказаха неочаквани.

Съвременната отличаваща характеристика, която най-ярко представя съвременната митология за „македонската нация”, е античният македонизъм. Той се стреми да докаже пряката историческа, културна и етническа приемственост между населението в Македония и античните македонци, а малката балканска република като наследник на древната империя на Филип II и Александър Велики. Чрез отдалечаването на произхода на македонците назад в Античността се търси нова разделителна линия в историята и пореден аргумент за специфичността на “македонския народ”.

“Античният” македонизъм определя Македония като “свята, благословена и библейска земя, люлка на християнството, майка на православие и център на световната писменост”. Става дума за съчетаване на “принципите на древност и континуитет и привързаност към пространството и времето”. По традиция обществената проява на мита започва извън историографията и въобще извън науката. През юли 2000 г. по време на Второто генерално събрание на Световния македонски младежки конгрес в Охрид младежи дефилират

облечени като македонска фаланга от времето на Филип II. В същото време на поп-фолк фестивала за нови “патриотски” песни “Гоце-фест” се изпълняват текстове, които възхваляват македонците като “чадата на Александър Македонски”²⁰. Първоначално във формирането на историческата митология с изключителна сила се намесват непрофесионални търсачи на исторически открития, които върху определена осведоменост, подсилена с националистическо вдъхновение, създават едно своеобразно “историческо фентизи”. Характерното за този тип автори е пълното отричане на официалната историография и общоприети факти. Илюстративен пример, макар и не единствен за подобен тип публикации, е книгата на Симе Пандовски “Македония – зараждането на първата нация в Европа”²¹. Емигрант от Торонто и икономист по образование, авторът развива тезата за един непрекъснат исторически и национален континуитет.

“Досегашните научни разбирания търсят необорими доказателства за устойчивостта на Македонската нация, която е една от най-старите в Европа, от древността, през вековете до днес... Македонската нация е оцеляла и силно се е борила въпреки тежките условия” – добавя авторът²².

Книгата претендира за абсолютна истина, която за “голямо съжаление в по-голямата си част е останала непозната за световната” и най-вече за македонската общественост. Целта на изданието е да предизвика вниманието на по-голям брой изследователи към проучване и осъзнаване на “Македонската историческа истина, тръгваща от неизвестния самобитен корен, оспорван и присвояван през вековете”²³.

Новото правителство на ВМРО – ДПМНЕ, дошло на власт след парламентарните избори през 2006 г., вдъхва силен живот на мита за античния произход на съвременната македонска нация. Причина за новата политическа намеса в историята са ескалацията на гръцко-македонския спор за името на републиката и провала на управляващите в Скопие да получат покана за присъединяване към НАТО на срещата в Букурещ през април 2008 г.

След дипломатическия провал в румънската столица, управляващите организираха като компенсация екзотично посрещане на Принц Мир Газанфар Али Кан, пакистански принц от племето хунзи и съпругата му Рани Атика, които бяха представени като наследници на античната империя на Александър Велики, а посещението като завръщане в древната прародина. Пристигналите с турски самолет родственици на съвременните македонци, са посрещнати от младежи, облечени с бутафорни костюми на войници от армията на Александър. Странното събитие би могло да се определи като любопитна новина, ако няма официален характер. Програмата на гостите включва среща с “премиера Никола Груевски, кмета на Скопие Трифун Костовски и с Охридския и Македонски архиепископ Стефан”. В тяхна чест бе отслужена литургия в Съборния храм Св. “Климент Охридски” в македонската столица²⁴.

Материализирането на античния македонизъм през последните години прие размерите на масова подмяна на имената на важни обществени и инфраструктурни обекти с имена от античната история. Така например градският стадион в Скопие стана Национална арена „Филип II Македонски”, летището на столицата – „Александър Велики”, а това край Охрид – „Свети Павле”²⁵. Върхът на тази политика е мащабният проект на правителството „Скопие 2014” за преустройство на централната част на столицата, който предвижда изграждането на десетки сгради в античен стил и насищането на градското пространство с 200 статуи и паметници, олицетворяващи „македонската история”. Архитектурните параметри на проекта съчетават възстановяване на знакови елементи на градската среда от времето на сръбското управление между двете световни войни с обществени сгради в античен стил и монументални скулптурни композиции, отразяващи историята на “Македония и македонците”. Основен елемент в проекта е изграждането на огромен паметник на Александър Велики в центъра на внушителен фонтан на централния площад „Македония”²⁶. Проправителственият вестник “Вечер” определи реализацията на проекта като възможност Македония “да види своята история”²⁷.

Развитието на мита за античния корен на съвременните македонци преминава в следващия етап с отпечатването на новото издание на кратката версия на “История на македонския народ” през 2009 г., дело на колектив от професионални историци от Института за национална история – най-авторитетната институция на македонската историография. Информацията в печата съобщава, че книгата, отпечатана на “македонски” и английски език със средства, предоставени от правителството, ще се използва за международно утвърждаване на Македония. Новите постановки в изследването са свързани с етногенезиса на “македонския народ” и етнизиранието на елинистическата епоха. Според новата редакция на историята днешните македонци са смесица от “антични македонци” и славяни, при което античният етнос останал доминиращ в симбиозата между двата народа. Утвърждаването на античния македонизъм води и до твърдението, че епохата на Александър Велики погрешно се определя като епоха на елинизма и трябва да се нарича “александризъм” или “македонизъм”. Двете въведения, предизвикали бурна реакция в обществените и научни среди, са дело на проф. д-р Митко Б. Панов и проф. д-р Анета Шукарова от Института за национална история²⁸.

Скандалното в научно отношение издание може да бъде коментирано като недопустимо обслужване на конюнктурната политика на държавата от страна на историографията. В този смисъл е необходимо да отбележим острата критика на проф. д-р Наде Проева, преподавател по антична история в Скопския университет “Св. Кирил и Методий”. Определяйки като необосновани и непрофесионални твърдения на проф. М. Б. Панов, проф. Проева обобщава, че “таква възгледи отлично кореспондират с процесите на антикомания” в македонското общество и добавя:

“В случая става дума за отношението на учените към актуалната политика, което най-мекото казано е конформистско и за съжаление е същото, както и в миналия режим, само е насочено в обратна посока. От една страна, учените заемат позиция на не изказване на своите възгледи, когато те не са в съгласие с режима, а от друга на публично и ясно представяне. Първото се нарича автоцензура и то беше преобладаващо в миналото, а второто е поставяне в служба на политиците, без оглед дали това се иска от тях или не, и не може да се дефинира по друг начин освен като “интелектуална проституция”²⁹.

***

Вниманието върху македонската “приказка” за историята е продиктувано от силното влияние, което има този тип историческа мисловност върху масовото съзнание, раздвоено между създадената от комунистическата историография и пропаганда, изгладена и излъскана представа за миналото и стремежа за търсене на нови исторически маркери на националното самоуважение и достойнство. В посткомунистическата държава, върху древната земя на митичния Македон, живеят и израстват митове, които, както в древните предания, водят титанична борба за душите на простосмъртните. От отломките на комунистическия свят се раждат нови и продължават своя живот стари заблуди и представи за миналото, земята и народа, а следователно и за бъдещето на “Македония и македонците”.

БЕЛЕЖКИ

¹ **Манчев, К.** История на балканските народи (1945–1990). – София, 2003, с. 308. В известен смисъл авторът еднозначно определя, че македонският национализъм започва с “основаването на Македонската православна църква и Македонската академия на науките, минава през критика срещу използването на сръбския език в македонската администрация и накрая стига до сепаратизма като перспектива, сиреч развитие на Македония като отделна държава.” Действително в края на 60-ти години завършва процесът на изграждане институционалната система за историческо познание и утвърждаването на националистическата представа за миналото на Македония. В значителна степен преднамерено, официалната историографията формулира един външно ориентиран експанзионизъм, разглеждайки миналото през призмата на нерализираното обединение на македонския народ. На тази основа изявеният при разпадането на Югославия македонски сепаратизъм повдига не само въпроса за държавния суверенитет на Република Македония, но и претенциите за покровителство на „македонските малцинства” в Пиринска и Егейска Македония.

² **Лори, Б.** Балканска Европа от 1945 г. до наши дни. – София, 2005, с. 132. Авторът трябва да бъде коригиран с важното допълнение, че тези процеси протичат в условията на брутално наложено комунистическо управление и в държавно-политическа система, в която Македония има второстепенно и подчинено положение.

³ **Миноски, М.** Федеративната идеја во македонската политичка мисла (1887–1919). – Скопје, 1985; **Христов, А.** Историја на федерализмот во Македонијд. Генезата на развојот

на федеративната идеја во Програмата на македонското ослободително движење 1878–1941. – ГИНИ, – Скопје, 1987, 2, 59–88; **Същият.** Федеративната мисла во македонската политичка историја и нијзиниот современ концепт (историски паралели) – Годишник на правниот факултет, Т. 34, – Скопје., 1990–1991, 275–288; **Същият.** Идејата за федерација во македонската мисла (1878–1941). – Скопје, 1995; Идејата за федерација во македонското национално-ослободително движење и неговите програмски основи (1893–1935). Зборник на документи. Подготвени: А. Христов, М. Миноси. МАНУ, – Скопје, 1994.

⁴ **Картов, В.** Борбата на македонскиот народ за национално самоопределување (1912–1941). – Скопје, 1987; **Зографски, Д.** За македонското прашање. – Скопје, 1990; **Андонов-Полјански Х.** Македонското прашање. – Скопје, 1990; **Ивановски, В.** Защо ние македонците сме одделна нација. Избрани дела. Предговор, избор и редакција Иван Катарчиев., – Скопје, 1995; **Ристовски, Б.** Македонија и Македонската нација, Скопје, 1995; Нациите, малцинствата и балканската соработка. Научна средба . Делчево: 30, 31 май и 1 јуни 1986. Совет на манифестацијата Гоцеви денови. Делчево, 1987; Европа и македонското прашање. Материјали од научниот симпозиум Делчево 29, 30 септември и 1 октомври 1994 г. Делчево, 1995.

⁵ **Киселиновски, С.** Македонската историографија и историческата вистинитост. – В: Сб. Актуелни проблеми во македонската историографија и наставата по историја. Изд. СДИРМ – Скопје, 1996, 27–28; **Тодоровски, З.** Најновите архивски истражувања и нивната примена во македонската историографија – В: Сб. Актуелни проблеми во ... с. 61.

⁶ Македонските манифести од XX век. Автор и редактор: д-р Владо Ивановски. ИНИ, – Скопје, 2005, с. 85.

⁷ http://www.uni-graz.at/opvlwww_ustav_makedonija_mak.pdf

⁸ Златна книга. 100 години ВМРО. А. Трајановски и др., Ск., 1993.

⁹ Изразът идва от Антифашисткото събрание за народно освобождение на Македонија (АСНОМ) проведено на 2 август 1944 г. в манастира “Св. Прохор Пчински”, на което под контрола на югославските комунисти се провъзгласява вклучването на Вардарска Македонија в границите на федерална Југославия като съюзна република.

¹⁰ **Георгиевски, Л.** ВМРО-Демократска партија за македонски национално единство (1990–1993), следбеник на идеите на ВМРО. – В: Златна книга... 249–2565. За “контрапроектите” на историјата на управљиващите и опозицијата по повод 100 г. от встанието виж: **Трџобст, Ш.** “Метаразказите” и политическите интерференции в историческата наука на Република Македонија преди и след 1991 г. – В: Митовете на историјата... с. 30, 32

¹¹ **Георгиевски, Л.** Црно-бела историј. Пулс, Скопје, бр. 174, 20 мај 1994, 22–23; **Същият.** Заблудите на македонската левица. Пулс, Скопје, бр. 175, 27 мај 1994, 22–23. Цитира се по **Фос, К.** Ревизија на езика и историјата в Македонија. – Култура, бр. 8/9, 1 март 2002, с. 10. Авторът определя статиите на Георгиевски като принципно скъсване с “националната историческа доктрина”.

¹² Представителните издания на официалната историографија са посветени именно на “историјата на македонскиот народ”. Виж: Историја на македонскиот народ. 3 т., ИНИ, Скопје, 1969; Историја на македонскиот народ. Скратено издание, Ред. М. Апостолски и др., ИНИ, Скопје, 1972.; Историја на македонскиот народ. 6 т., ИНИ, Скопје, 1998–2005. Досега са издадени първите пет тома – Т. 1, Македонија од праисторическото време до погпадањето под турска власт 1371 г., Под ред. на Б. Панов, –

Скопје, 2000; Т. 2. Македонија под турска власт (од XIV до крајот на XVII век), Под ред. на Ал. Стојановски, 1998; Т. 3. Македонија во XIX век до големата источна криза. Под ред. на Кр. Битоски. – Скопје, 2003; Т. 4. Македонија меѓу Балканските и Втората светска војна (1912–1941). Под ред. на Ив. Катарциев, – Скопје, 2000; Т. 5 Македонија во Втората светска војна (1941–1945), Под ред. на Н. Велјановски. – Скопје, 2003.

¹³ **Катарциев, И.** Соседите на Македонија – вчера, денес, утре. Скопје, 1998, 10-84. Под “изкуство” треба да се разбира “опит”.

¹⁴ **Катарциев, И.** Цит. съч., с. 84.

¹⁵ Историја на македонскиот народ. Т. 4. Македонија меѓу Балканските и Втората светска војна (1912–1941). – Скопје, 2000, 202–252.

¹⁶ http://www.promacedonia.org/mak_enc/encyclopaedia_macedonica_2.pdf

¹⁷ http://www.promacedonia.org/mak_enc/encyclopaedia_macedonica_1.pdf. В статијата “Българската политика спрямо Македонија”, авторите са допуснали груба грешка тврдейќи, че „с Версайският договор (1919) Струмишко е предадено на Сърбия”. с. 215.

¹⁸ http://www.promacedonia.org/mak_enc/encyclopaedia_macedonica_2.pdf

¹⁹ **Трџобст, Ш.** “Метаразказите” и политическите интерференции в историческата наука на Република Македонија преди и след 1991 г. – Историческо бъдеще, 2002, № 1–2, 20–36.

²⁰ **Трпески, Д.** Етномитовете на македонската политическа сцена. – Етно Антрозум, Списание на Заводот за Етнология, Скопје, 2003, № 3, 94–95.

²¹ **Пандовски, С.** Македонија – зачетоците на првата нација во Европа. – Скопје, 2000.

²² Пак там, с. 5.

²³ Пак там, 6–7. Изложението на книгата започва от времето на Филип II и достига до император Юстиниан I. Любопитна и изразяваща характера на подобен тип книжнина е поместената информация за библиографията на автора – “Македонија – земја на прастара култура”. “Клеопатра – последната македонска царица”, “Македонија – македонската религија преточена во християнството”.

²⁴ <http://e-vestnik.bg/4243>

²⁵ <http://www.segabg.com/online/article.asp?issueid=2517&sectionid=4&id=0000805>

²⁶ http://www.dnevnik.bg/sviat/2010/02/25/864945_proektut_skopie_2014_i_izkonno_makedonskiat_barok

²⁷ <http://www.vecer.com.mk/?ItemID=D3D030B3E06A794CBC560646569CAC6>

²⁸ <http://www.dnevnik.com.mk/?itemID=AA99A1363DC58F4B9D4D6AD38222B3BF&arc=1>

²⁹ <http://www.dnevnik.com.mk/?itemID=7332ED9AF38C3C4ABC8D7B6D5519CF75&arc=1>